

Samspel och konflikter i Göteborg

Om akademien, sjukvården och de
privatpraktiserande psykologerna

I Göteborg finns de olika tanketraditionerna inom klinisk psykologi och psykiatri samlade. Deras gemensamma historia har svängt mellan samspel och konflikt, berättar Per Magnus Johansson, psykolog, psykoanalytiker och docent i idé- och lärdoms historia. Han intervjuas om sin nya bok *Inblickar i psykiatrin och den psykodynamiska terapins historia i Göteborg 1945-2009*.

Per Magnus Johansson har mött en sammansatt tanke-tradition när han undersökt den biologiskt inriktade psykiatrin samt den psykodynamiska psykoterapin i Göteborg. Det var först efter andra världskriget som

den psykodynamiska psykologin började etablera sig i Göteborg. S:t Lukasstiftelsen kom 1946 till staden och ett fåtal psykoterapeuter öppnade privatmottagningar. Men faktum kvarstod att det var två skilda tanketraditioner som skulle verka sida vid sida, både på universitetet

och inom psykiatrin.

Dessa tanketraditioner har olika vetenskapsideal och skilda sätt att diskutera sanningen, skriver du i din bok. Vad avser du med sanningen?

– Den psykiatri som jag har undersökt är den som varit forskningsinriktad.

Per Magnus Johansson har undersökt den forskningsinriktade psykiatrin. (I bakgrunden Humanisten och Universitetsbiblioteket i Göteborg.)

FOTO: CICC JONSSON

FreudsPsykoanalys. Inblickar i psykiatrin och den psykodynamiska terapins historia i Göteborg 1945-2009 är titeln på Per Magnus Johanssons nyligen utkomna bok på Daidalos förlag. Han har tidigare i samma serie gett ut *Utgångspunkter* (1999), *Arvtagare i Sverige* (1999) och *Arvtagare i Sverige, del 2* (2003).

Det betyder att man varit systematiskt intresserad av att försöka förstå vilken behandling som är effektiv, hur man ska undersöka sanningshalten i de hypoteser och teorier man har. Metodologin har varit experimentell och systematiserad och man har kunnat arbeta med kontrollgrupper, enkäter och statistiskt material.

– Den psykodynamiska psykoterapin i Göteborg däremot har haft få förbindelser till forskningsmiljön, understryker Per Magnus Johansson. Den har utvecklats via praktisk erfarenhet. Frågan, vad som är sant eller inte, har den enskilde terapeuten bearbetat utifrån sina förutsättningar. Terapeuten har sedan

korrigerat sin psykoterapeutiska metodologi och sina behandlingsmetoder så gott hans eller hennes erfarenheter och slutsatser har tillåtit. Det har också skett i handledning där terapeuten diskuterar och försöker att kritiskt granska sin praktik tillsammans med en erfaren och meriterad psykoterapeut.

– Inom den psykodynamiska psykoterapin har det funnits en tendens att relativisera sanningen. I den mest extrema formen har företrädarna hävdat att ingen äger sanningen utan att den är subjektiv och inte lånar sig till en objektiv prövning. I mer modererade former tänker man sig att sanningen är knuten till vad som blir möjligt i ett möte mellan psykoterapeut och patient, säger han, och hans slutsats är att ”sanningsfrågan behandlas olika i de två skilda strukturerna”.

Skillnaden mellan praktikers och forskares situation är påtaglig. Per Magnus Johansson visar i sin studie att praktiker å ena sidan har stor respekt för forskarna, vilka utgör en självklar referens för dem. Å andra sidan har praktikerna svårigheter att förhålla sig till den akademiska världen som är en skriftlig värld.

– Praktikernas värld och deras

fortbildning är i mångt och mycket en muntlig överlåtelse av kunskap vilken har mindre makt och inflytande än den skriftliga. På det sättet är motsättningen mellan den psykiatri som befinner sig i akademiskt överläge och praktikerna en ojämn kamp. De senares plats på institutionerna har ofta varit marginaliserad och en hel del av dem har också varit privatpraktiserande.

PÅ SAMMA SÄTT SOM i sina tidigare böcker utgår Per Magnus Johansson från vad som finns bevarat i form av artiklar och skrifter. Göteborgspsykiatrin och den kliniska psykologin kännetecknas dock inte av det skrivna ordet, även om det finns undantag. Psykoanalytikerna – som i Stockholm till övervägande del varit läkare och psykologer – har i större utsträckning ägnat sig åt det mödosamma arbetet att skriva, vilket också framgår av hans tidigare böcker. Han har även denna gång arbetat i arkiv och intervjuat ett stort antal personer.

Karin Johannisson, professor i idé- och lärdoms historia i Uppsala, har granskat boken för Vetenskapsrådets räkning. Hon skriver i sitt omdöme att den baseras på ”en imponerande empiri”. Med sina 565 sidor finns också mycket

information att hämta ur boken, både om institutioner och om föreläsare för olika inriktningar i den Göteborgska miljön.

Per Magnus Johanssons empiriska studie handlar om Göteborg, men som Sven-Eric Liedman, professor i idé- och lärdoms historia, säger i sitt yttrande om boken så är Göteborg ett exempel på hur konflikter mellan teoretiker och praktiker, mellan den biologiska psykiatrin och den psykodynamiska psykioterapin, har utspelat sig i vilken större västerländsk stad som helst där dessa idéströmningar finns representerade. Det som en gång under 1930-talet fram till och med 60-talet såg ut att vara stora skillnader mellan Stockholm och Göteborg finns inte längre på samma sätt.

Per Magnus Johansson är själv etablerad i Göteborg sedan 70-talet, både som praktiker och forskare. Han är därför väl förtrogen med flera av de institutioner som han skriver om. Hans fasta punkt är den egna mottagningen varifrån han cyklar till universitetet där han undervisar på psykologlinjen och psykioterapeututbildningen och till Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion.

DE MEST INFLYTelserika professorerna inom psykiatrin i Göteborg och deras tankevärld skildras ingående i boken. Bengt Jakob Lindberg (1904-1975) var den förste professorn i psykiatri i Göteborg samt överläkare och klinikchef vid Sahlgrenska sjukhuset åren 1953-1970.

Han var influerad av Henrik Sjöbring och dennes typlära. Den utgår från att det finns konstitutionellt bestämda personlighetstyper.

Hur vill du karaktärisera Bengt Jakob Lindbergs betydelse för psykiatrin i Göteborg?

– Han var den sista patriarkale chefsöverläkaren och professorn som styrde sin klinik i egenskap av den person han var. Det är mycket lätt att man i den politiska retoriken i dag främst uppfattar de negativa dragen hos en sådan personlighet, säger Per Magnus Johansson.

Genom samtal med hans dotter Gunvor Hellström och hennes man Tore Hellström, båda läkare, har Per Magnus Johansson kunnat se positiva sidor i Bengt Jakob Lindbergs sätt att styra psykiatrin i Göteborg mellan 1953 och 1970.

– Han hade en stor passion för psykiatrin och för sina patienter. För mig som kommer från ett annat håll och som inte har en utbildning i medicin eller i biologisk forskning, var det en betydelsefull erfarenhet att få se att en person med så annorlunda utgångspunkter kunde ha ett djupt engagemang i att vilja förstå och hjälpa sina patienter.

Gunvor Hellström berättade att hennes far varje julaftonsmorgon gick till sjukhuset och pratade med sina patienter och önskade dem god jul.

– Han ägde en personlig ansvarskänsla. Patienterna skulle inte sakna människor som brydde sig om dem. Det kan man kanske ironisera över, men

jag blev personligen berörd av hans engagemang. Jag lärde mig av detta, och naturligtvis också genom de studier jag gjort av hans texter, att uppskatta honom, säger Per Magnus Johansson.

Torsten S:son Frey (1907-84), docent i psykiatri vid Göteborgs universitet och överläkare vid Sahlgrenska sjukhuset och Lillhagens sjukhus, beskrivs också i boken. Även han lade stor vikt vid det personliga mötet med patienten.

– Torsten Frey Svensson, som han egentligen hette, var mycket kritisk mot psykodynamisk psykoterapi och psykoanalys. Hans pappa, Frey Svensson, var också psykiatriker. Många konstnärer som hade psykiska problem eller alkoholproblem, vände sig till Torsten Frey Svensson. Han var passionerat intresserad av förhållandet mellan konstnären och det psykiska lidandet. Det var i fotspåren efter fadern, vilken hade varit Gustaf Frödings psykiatriker, som detta intresse uppstod.

UNDER 60-TALET kom de antidepressiva läkemedlen och under 70-talet olika psykioterapeutiska inriktningar. De nämnda läkarna hade ett eklektiskt förhållningssätt till vilka behandlingsmetoder som skulle användas.

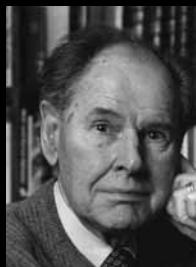
Berodde Bengt Jakob Lindbergs eklektiska inställning på det starka stöd som den psykodynamiska psykologin hade under den epok han verkade i?

– Ja, det ligger nog mycket i den frågan. Som historiker märker man mycket påtagligt att psykiatrin och behandlingen av de psykiskt sjuka är ett objekt för strider, och de striderna leder till att de inblandade intar olika strategiska positioner. Vissa inriktningar når dominans under en epok. Om vi tar den psykodynamiska psykioterapin så var den i Stockholm närvarande sedan mitten av 30-talet. Ericastiftelsen bildades 1934, Svenska psykoanalytiska föreningen 1934 och S:t Lukasstiftelsen 1939. Efter det kommer den psykodynamiska psykioterapin att vara en del av psykiatrin i Stockholm från och med 1940-talet och fram till åtminstone början av 90-talet.

– I Göteborg kan man säga att Bengt Jakob Lindberg försvarade läkaren som specialist på psykiatri och all behand-

Professor Bengt J Lindberg styrde psykiatrin i Göteborg mellan 1953 och 1970.

Jan-Otto Ottosson var professor och överläkare i Göteborg och vuxenpsykiatrin åren 1970-1991.

Elis G Regné var chefläkare inom barnpsykiatrin i Göteborg 1947-1969.

Angel Fiasché, psykioterapeut från New York, undervisade på Psykologiska institutionen på 70-talet.

ling av patienter inom psykiatri; han var negativt inställd till psykologer. Han kunde förstå värdet av att psykologer ägnar sig åt tester. Men det var alltid läkaren som skulle ha hela ansvaret för patienten.

Professor och överläkare Jan-Otto Ottosson, född 1925, kommer 1970 till Göteborg och vuxenpsykiatri som efterträdare till Bengt Jakob Lindberg. Han hade disputerat 1960 vid Karolinska Institutet, till viss del gått färdigt en psykoanalytisk utbildning i Stockholm och varit professor i Umeå. Under åren 1970-1991 blir han den mest inflytelserika personen i psykiatri i Göteborg. Han är öppen både för biologisk forskning, psykodynamisk teori och kognitiv psykoterapi när den i början av 1980-talet introduceras. Han är för ett eklektiskt förhållningssätt, multipla behandlingar, psykofarmaka och han anser att psykoterapi och psykofarmaka kompletterar varandra.

– Men problemet under denna tid var att psykodynamikerna à priori blev fientligt inställda mot all behandling som de förknippade med en biologisk psykiatri. Det gjorde att de inte kunde tänka sig eklektiska eller multipla behandlingar i vilka både en farmakologisk och psykodynamisk behandling ingår. Så även om Jan-Otto Ottosson hade varit öppen för ett samtal, så skulle det inte ha blivit något samtal.

– Jan-Otto Ottosson omfattade flera tanketraditioner och kunde reflektera utifrån fler än ett paradigm, men bedömdes alltför negativt av många psykodynamiker, säger Per Magnus Johansson.

Berodde inte psykodynamikernas negativa hållning på Jan-Otto Ottossons tilltro till ECT-terapi?

– Ja, men hur hans tilltro till ECT såg ut kände de inte till. Det var ett begränsat antal patienter som han trodde kunde ha stor nytta av ECT. Och han hade enligt egen uppfattning vetenskapliga bevis för behandlingens effektivitet på en viss typ av patienter. Exemplet visar att kontakten mellan psykodynamiker och den offentliga psykiatriens representanter många gånger tog skada av att man hade fördomar om varandra.

Psykodynamiker tänkte: ”Det är han som förespråkar ECT.” De såg en sak som de tyckte mycket illa om, och det blev helheten av intrycket av personen.

S:T LUKASSTIFTELSEN har under mer än 60 år erbjudit psykoterapeutisk behandling. Stiftelsen fick sin första lokalavdelning i Göteborg 1946. I dag heter stiftelsen kort och gott S:t Lukas. Till en början var dock inriktningen i Göteborg anorlunda än den i Stockholm.

– Psykiatrikern och medicinalrådet Curt Åmark, som var en drivande person vid S:t Lukasstiftelsen i Stockholm, representerade vad han kallade en odogmatisk psykoanalys, och stiftelsen färgades av denna inställning. I Göte-

”
Möjligheterna för psykodynamiker att samarbeta med den akademiska psykologin vid Psykologiska institutionen i Göteborg har blivit bättre

borg har stiftelsen i större utsträckning präglats av humanistisk psykologi med en eklektisk inställning. Lungläkaren och professorn Gösta Birath var ledande och han hade ingen erfarenhet av psykoanalys. Han var en humanistisk och kristen läkare.

Psykoanalytiker i Göteborg har inte etablerat någon lokal förening. Hur ser du på det?

– Jag tror att det under de senaste 15 åren inte har funnits några förutsättningar för en psykoanalytisk utbildningsinstitution av klassisk modell i Göteborg.

– Det är också viktigt att komma ihåg när man undersöker en plats som har nära anknytning till akademien att ett intresse för den psykoanalytiska tanketraditionen har funnits inom humaniora på universitetet och inom olika samhällsvetenskapliga institutioner. Det finns alltid unga människor, doktoran-

der och forskare, som fascineras av den psykodynamiska traditionens sätt att reflekterar över vad en människa är. Jag har i min bok lyft fram flera betydande intellektuella prestationer på universitetet som gjorts av forskare inspirerade av psykoanalysen.

PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN i Göteborg gjorde en pionjärsats 1972 då man startade utbildning i psykoterapi för psykologstuderande. Ledningen inom universitetet ville få till stånd ett samarbete mellan de akademiska forskarna och lärarna i psykodynamisk psykoterapi.

– Det var Sigvard Rubenowitz, nyutträd professor i tillämpad psykologi, som stod för det initiativet. Då anställdes Gary Tuckman, psykoterapeut från New York, och senare kom Angel Fiasché, psykiatriker och psykoanalytiker från Argentina, till Psykologiska institutionen.

Mötet mellan den psykodynamiska kulturen och den akademiska traditionen slutade med att man inte kunde samarbeta. Under drygt två år försökte institutionsledningen integrera psykodynamisk tradition inom ramen för den akademiska psykologin, utan att lyckas. Angel Fiasché och hans hustru Dora Fiasché, som också var psykoanalytiker, bildade därför 1974 med sina studenter Göteborgs Psykoterapi Institut som lever kvar än i dag.

Numera erbjuder Psykologiska institutionen en utbildning i både psykodynamisk och kognitiv psykoterapi. Per Magnus Johansson säger att samarbetsklimatet har ”moderaterats och fått en annan utformning”. Möjligheterna för psykodynamiker att samarbeta med den akademiska psykologin har också ökat och blivit bättre.

– När professor emeritus Sven Carlsson och jag skrev en artikel i samband med Psykologiska institutionens jubileum 2006, kom vi fram till slutsatsen att det hade varit bra om båda parter redan på 70-talet hade kunnat vara mera öppna mot varandra. Men de personligheter som verkade inom den akademiska psykologin respektive den psykodynamiska och psykoanalytiska

▶ traditionen hade då inga förutsättningar för ett meningsfullt samarbete. Och de hade bestämt sig att inte ta del av något som de inte kände till; det blev i stället rivalitet, stridigheter och destruktivitet som kom att dominera.

BARN- OCH UNGDOMSPSYKIATRIN i Göteborg representeras i boken av Elis G Regnér (1902-74) och professor Christopher Gillberg. Elis G Regnér var chef-läkare vid Göteborgs stads psykiatriska barnavård och ungdomsvård 1947-1969 och överläkare 1961-69. Christopher Gillberg är professor sedan 1986 i barn- och ungdomspsykiatri vid Göteborgs universitet.

Du skriver i din bok att Christopher Gillberg representerar "ett paradigmskifte inom barnpsykiatri i Göteborg". Vad menar du med det?

– Elis Gustav Regnér var en humanistiskt inriktad barnpsykiatriker. Han var öppen och känslig, en person som kunde samarbeta. Han hade ett förtroende för psykologer. Man kan säga att han hade en sådan inre struktur som inte präglas av fientlighet utan av att teamet beaktar olika aspekter; att ett barn kunde förstås utifrån en biologisk, psykologisk, social och pedagogisk aspekt.

Per Magnus Johansson har intervjuat flera psykologer som hade Regnér som chef. De har berättat att Regnér lämnade medarbetarna ifred, han gav dem intrycket att han tyckte de hade intressanta åsikter och upplevde att de var och en hade en speciell kompetens. Han ville att alla i arbetslagen skulle få framföra sina tankar om sina kontakter med patienterna. Det blev ett gott samtalsklimat och en tydlig åtskillnad mellan olika funktioner.

– Hos Christopher Gillberg finns däremot en tydlig inriktning på att det är ärfthlighetsanalysen som är A och O. Enligt det paradigm han företräder är de tankestrukturer som den psykodynamiska psykoterapin vilar på inte avgörande för förståelsen av varför allvarliga neuropsykiatriska problem drabbar barn, säger Per Magnus Johansson.

Inom den psykodynamiska psykoterapin har interaktionen mellan barn och

föräldrar en grundläggande betydelse för barnets liv. Konstitutionsfaktorn, arvet och miljön samverkar, sättet som föräldrarna knyter an till barnet påverkar barnets psykiska utveckling och olika faktorer som att få syskon, allvarliga besvikelser och död i familjen, har också betydelse för barnet.

– Om man i ett tankeutbyte utgår från två grundläggande och kvalitativa skillnader beträffande hur en människa blir en människa så finns det till slut inget att tala om. Jag ser det inte som en vetenskaplig konfliktsituation. Under en period var det en paradigmstrid och man stred om vad som var sant. I dag är det mera som att en paradigmatisk hegemoni har intagit vissa platser inom barnpsykiatri. Där pågår inte längre något utbyte, det vill säga ett möte mellan två traditioner som brottas med väsentliga frågeställningar och reflekterar varandra. Nu handlar det om två parallella paradigmer.

ÖNSKAN ATT HJÄLPA sina patienter har varit större än förmågan. Det har några av dem som Per Magnus Johansson talat med vittnat om. Maj-Britt Holmberg, docent emerita, överläkare och psykiatriker, har berättat att professor Bengt Jakob Lindberg anförtrott henne hur svårt han många gånger tyckte det var att arbeta med patienterna. De var personer med mycket stora svårigheter, och Lindberg hade hoppats på större

framsteg inom psykiatrien de år han verkade som psykiatriker.

I boken *Arvtagare i Sverige, band 2*, skriver Per Magnus Johansson om Lajos Székely (1904-1905), psykoanalytiker verksam i Stockholm. Han uttryckte också besvikelse över de framsteg som psykoanalytikerna gjort. Det är biologin som gjort de stora framstegen, hävdade Székely.

– Jag tror att ett skäl till motsättningarna mellan psykiatri och psykoanalytisk tanketradition är att många av de patienter som de två yrkeskategorierna mött har varit patienter för vilka man önskat att man kunnat göra mer, och samtidigt har man varit pressad av de svårigheter och den brist på benägenhet till förändring som en del av patienterna uppvisat, säger han.

– Därmed har man ibland flytt från dessa svårigheter och mera koncentrerat sig på hur andra skolbildningar har lidit av tillkortakommanden, och samtidigt varit plågad av att man själv inte varit tillräckligt framgångsrik. Ibland har behandlare och forskare sett vad de har önskat se, och stundtals har de blundat för vad de har sett. Men i bakgrunden har de patienter funnits som varit förändringsresistenta i större utsträckning än man önskat.

En fortsatt ansträngning, i vilken praktiker och forskare möts i konstruktiva samtal, ser Per Magnus Johansson som den enda möjliga vägen. ■

EVA BRITA JÄRNEFORS

M-magasin kräver psykolog på vårdcentral

Tidningen M-magasin har tagit initiativ till ett upprop i vilket de kräver att det ska finnas psykologer på alla vårdcentraler.

Tidningen skriver på sin hemsida:

– Av cirka tio miljoner besök som görs varje år i den svenska primärvården, handlar ungefär en tredjedel om symptom som inte kan förklaras medicinskt.

– Ändå kan bara varannan svensk vårdcentral erbjuda psykologbehandling – trots att Socialstyrelsen rekommenderar det. I dag får endast varannan person som har depression adekvat vård. Vi kräver leg psykologer på ALLA vårdcentraler!

En namnlista finns på:
www.m-magasin.se/psykuppropet
Namnlistan kommer att överlämnas till folkhälsominister Maria Larsson (KD). ■